د کرنيزو محصولاتو سوداگريز خنډونه او په پرمختيايي هېوادونو يې اغيزې

صبغت الله صميم [1*]، عبداللطيف حافظ [2]

[1] د کرنيز اقتصاد او پراختيا څانگه، کرنې پوهنځی، غزني پوهنتون، غزني، افغانستان

[2] د کرنيز اقتصاد څانگه، کرنې اقتصاد او توسعې پوهنځی، د افغانستان د کرنيزو علومو او تکنالوژي ملي پوهنتون، کندهار، افغانستان

[*] د مسؤل ليکوال ايميل ادرس: sebghatsamim21@gmail.com

لنډيز

د کرنيزو محصولاتو نړيواله سوداگري د پرمختيايي هېوادونو لپاره هم يو فرصت او هم يوه ننگونه ده. دا هېوادونه له بېلابېلو سوداگريزو خنډونو لکه لوړو تعرفو، صادراتي بِلاعوضه مرستې، تخنيکي او غيرتعرفوي محدوديتونو، سهميو، بنديزونو او د بازار د معيارونو له سختو شرايطو سره مخ دي، چې دا ټول د دوی پر اقتصادي ودې منفي اغېز لري. په ډېرو پرمختيايي هېوادونو کې کرنه د اقتصادي فعاليتونو تر ټولو لويه برخه جوړوي، خو د صادراتو وندې يې محدوده پاتې کېږي. د دې څېړنې عمومي موخه دا ده چې د کرنيزو محصولاتو د نړيوالې سوداگرۍ خنډونه وڅېړي او د هغو اغېزې په څانگړي ډول په پرمختيايي هېوادونو کې د کرنيز سکتور، صادراتو او اقتصادي ودې پر وضعيت تحليل کړي. په دې څېړنه کې له توصيفي– تحليلي ميتود څخه کار اخيستل شوی او معلومات له ثانوي سرچينو، علمي مقالو، نړيوالو راپورونو او اړوندو اقتصادي مطالعاتو څخه راټول او تحليل شوي دي. د څېړنې موندنې ښيي چې سوداگريز خنډونه لا هم د پرمختيايي هېوادونو د کرنيز سکتور د پرمختگ پر وړاندې مهم محدوديتونه جوړوي. که بازار ته عادلانه لاسرسی برابر شي، تعرفې او بلا عوضه مرستې عادلانه اصلاح شي او غيرتعرفوي خنډونه معياري او متوازن شي، نو پرمختيايي هېوادونه کولی شي خپل صادرات زيات کړي، کرنيز توليد پراخ کړي او د فقر کچه راټيټه کړي. له همدې امله دا وړانديز کېږي چې د کرنيز سکتور د زيربناوو پراختيا، د توليدي معيارونو لوړونه، د بسته بندۍ او درجه بندۍ معياري کول، او له نړيوالو بازارونو سره د اړيکو پياوړتيا ته څانگړې پاملرنه وشي.

کليدي کليمې: پرمختيايي هيوادونه، د ښوزلۍ کمښت، د سوداگرۍ په وړاندې ستونزې، د سوداگرۍ وسايل، کرنيزه سوداگري

سریزه

الحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعٰلَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ.

کرنه لا هم په ډېرو پرمختیایي هېوادونو کې د کار، صادراتو او د کلیوالي خلکو د ژوند اساسي محور پاتې شوې ده، خو بیا هم نړیوال کرنیز بازارونه تر ټولو ډېر ګډوډ بازارونه بلل کېږي. لوړې تعرفې، صادراتي او کورنۍ بِلا عوضه مرستې او ورځ تر بلې ډېرېدونکي غیر تعرفوي اقدامات لکه د روغتیا او نباتي قرنطین مقررات چې د پرمختیایي هېوادونو د صادراتو وده یې محدوده کړې او د بزګرانو عایدات یې کم کړي دي(Santeramo & Lamonaca, 2022).

د کرنیزو محصولاتو په نړیوال تجارت کې د پرمختللو هیوادونو له خوا ورکړل شوي بِلاعوضه مرستې (Subsidy) او تعرفې(ګمرکي مالیات) د پرمختیایی هیوادونو لپاره لوي خنډونه جوړ کړي دي. د دوی په نظر که بِلاعوضه مرستې کمې شي او بازار ته ریښتنی لاسرسی برابر شي نو دا به د نړیوالې هوسایني او د کرنې څخه دعوایدو د زیاتوالی څخه ستر بدلون وي. په ټوله کې د هغه تمرکز پر دې دی چې دکرنې د نړیوال سیاست ناعادلانه جوړښت د غریبو هیوادونو د پرمختګ مخه نیولي ده، که څه هم پرمختیایي هېوادونو د کرنې پالیسي کې د پام وړ اصلاحات راوستي، خو د اقتصادي همکاری او پراختیا سازمان (OECD) Organization for Economic Co-operation and Development هېوادونو اصلاحات محدود او غیر متوازن پاتې شوي دي، چې له امله یې د جنوبي هېوادونو لپاره لوی اقتصادي زیانونه رامنځته کړي دي (Grethe, 2006).

د سوداګرۍ د نړیوال سازمان World Trade Organization (WTO) له مذاکراتو او له یوراګوای راونډ او د دوحې پراختیایي اجنډا Doha Development Agenda (DDA) راهیسې هڅه کړې چې د کرنې ساتنې ته اصول وټاکي، خو پایلې یې د تمې خلاف او د شمال-جنوب او جنوب- جنوب ترمنځ پېچلي ګټې او شخړې څرګندې کړې دي(Hopewell, 2021).

د علمي معلوماتو په بنسټ دکرنیزو محصولاتو دسوداګرۍ آزادول په ځانګړي ډول بازار ته د لاسرسي په برخه کې کولی شي د پرمختیایي هېوادونو لپاره اوږدمهاله ښه‌والي او د فقر کمښت رامنځته کړي، حتی د هغو هېوادونو لپاره چې د خوړو واردوونکي دي، پر دې شرط چې کورنۍ پالیسۍ او بنسټیز جوړښتونه د بزګرانو د غبرګون لپاره چمتو شي(Anderson, 2016).

په ورته وخت کې، د امتیازاتو له منځه تلل، د اصلاحاتو لګښتونه او د خبرو اترو نابرابره واکمني جدي ننګونې پېښوي. لکه د غیر تعرفوي اقداماتو زیاتوالی، چاپېریالي خنډونه او د لویو راټوکېدونکو اقتصادونو پیاوړی مذاکره‌ییز رول (Zhang, 2025; lei, 2025).

دا مقاله د کرنيزو محصولاتو د سوداگريزو خنډونو د جوړښت او اغېزو، د څو اړخيزو سوداگريزو مذاکراتو د بدلون، د سوداگريزو اصولو د پرمختيا او د فقر کمولو په موخو سره د همغږۍ لپاره د ستراتيژيو علمي څېړنه وړاندې کوي.کرنيز تجارت د تعرفو او سوداگرۍ د عمومي موافقې (General Agreement on Tariff and Trade(GATT له خوا تل اصلاحات ترلاسه کړيدي، سره له دې چې د غير کرنيزو توکو لپاره غير تعرفوي خنډونو ته اجازه نه ورکول کېږي، خو د کرنيزو محصولاتو لپاره په ځانگړو شرايطو کې کميتي محدوديتونه منل کېږي (Hathaway & Ingco, 1996).

په صادراتي سيالیو کې هم د کرنيزو محصولاتو لپاره د صادراتي بِلاعوضه مرستو اجازه شته په داسې حال کې چې د صنعتي محصولاتو لپاره اجازه نه ورکول کيږي(Labonte, 2019). د نړيوال تجارت پراخيدل د نړيوال اقتصاد يو له مهمو نښو څخه دی. که څه هم ځينې پرمختيايي هيوادونوپه نړيوالو بازارونو کې ښه فعاليت کړی خو ډير نور يې له دې سره ستونزه لري چې له نړيوال سوداگريز سيستم سره پوره يوځای شي. د نړيوالې سوداگرۍ تدريجي آزادول دبيلگې په ډول د تعرفو او تجارت پر عمومي هوکړه ليک(GATT) General Agreement on Tariff and Trade د پرلپسې خبرو اترو له لارې او د نړيوال سوداگرۍ سازمان World Trade Organization(WTO) د رامنځته کيدو له امله پرمختيايي هيوادونو ته دا فرصت برابر شو چې د پرمختللو هيوادونو بازارنو ته په آسانه لاسرسی پيداکړي(Michalopoulos, 1999).

په ځانگړي ډول د کرنيزو او خوراکي محصولاتو په سوداگرۍ کې وروستۍ هڅې چې تعرفې، کميتي محدوديتونه او نور سوداگريز خنډونه له منځه وړل پکې شامل دي د محصولاتود صادراتو لپاره فرصتونه برابر کړي دي.سره له دې چې تعرفې او کميتي محدوديتونه آزاد شوي دي خو په عين حال کې انديښنې په دې اړه مخ په زياتيدو دي چې په هغه نورو اقداماتو چې له سوداگرۍ سره مستقيما تړاو نه لري او په کرنيزو او خوراکي صادراتو باندې اغيز کوي لکه د خوړو کيفيت، روغتيايي او نباتي قرنطين (Sanitary and phytosanitary (SPS مقررات کولای شي سوداگرۍ ته خنډ واقع شي(Anderson, 2016).

نړيواله کرنيزه سوداگري د ډېرو پرمختيايي هيوادونو لپاره د اقتصادي ودې او د فقر کمښت لپاره بنسټيز رول لري. خو دا هېوادونه له بېلابېلو خنډونو سره مخ دي، لکه تعرفې، غيرتعرفوي محدوديتونه او نور معيارونه چې نړيوالو بازارونو ته يې د دوی د لاسرسي وړتيا محدوده کړې ده. دا موضوع د نړيوالې سوداگرۍ سازمان(WTO) تر چتر لاندې د خبرو اترو په بهير هم اغېز لري، چې له امله يې د بازار اصلاحات، کرنيزه وده او د فقر کمښت له ستونزو سره مخ کړی ده.

سره له دې چې کرنه د ډېرو پرمختیایي هېوادونو لپاره د خوړو د خوندیتوب، کلیوالي پراختیا، اقتصادي ودې او صادراتو اساسي سرچینه ګڼل کېږي، د کرنیزو محصولاتو نړیواله سوداګري لا هم د لوړو تعرفو، بِلاعوضه مرستو، غیرتعرفوي محدودیتونو، د روغتیا او نباتي قرنطین (SPS) مقرراتو، د بازارونو محدود لاسرسي او نورو سوداګریزو خنډونو له امله له جدي ننګونو سره مخ ده، چې د پرمختیایي هېوادونو د صادراتو سیالي یې کمه کړې او د بزګرانو پر عایداتو او د فقر پر کمښت یې منفي اغېزې کړي دي (Diao et al., 2002). افغانستان هم د یوه کرنیز هېواد په توګه له ورته ستونزو سره مخ دی؛ د بازارونو محدودیت، کمزورې زېربناوې، د لېږد او زېرمه کولو ستونزې، غیرمعیاري بسته‌بندي او د پولو وخت ناوخت تړل د کرنیزو محصولاتو د سوداګرۍ پر پراختیا منفي اغېز کوي. له همدې امله، د دې څېړنې موخه د کرنیزو محصولاتو د سوداګریزو خنډونو پېژندنه، په پرمختیایي هېوادونو په ځانګړي ډول افغانستان باندې د هغوی د اغېزو ارزونه او د نړیوالو علمي شواهدو پر بنسټ د هغو پالیسۍ او ستراتیژیو تحلیل دی چې د سوداګریزو خنډونو د کمولو، نړیوالو بازارونو ته د لاسرسي د ښه والي، د کرنیزو صادراتو د ودې، د بزګرانو د عایداتو د زیاتوالي او د فقر د کمښت لپاره اغېزمنې تمامېدای شي.

د څېړنې کړنلاره

دا څېړنه کتابتوني بڼه لري او د ثانوي معلوماتو پر بنسټ ترسره شوې ده. د موضوع د لا ښه تحلیل او تفسیر لپاره هڅه شوې چې له بېلابېلو علمي مقالو، راپورونو او کتابونو څخه دقیق، مستند او باوري معلومات راټول شي. ټول معلومات د کرنیزو محصولاتو د تجارت، ستونزو او اغېزو په اړه تحلیل او ارزونه شوي دي. په دې څېړنه کې ټولټال 20 علمي مقالې څېړل شوې دي، او پکې هغه خپرونې او راپورونه شامل دي چې له 1994م (1415 هـ.ق) څخه تر 2025م (1447 هـ.ق) کال پورې خپاره شوي دي. اړوندې سرچینې د پراخو او سیستماتیکو لټونونو له لارې په بېلابېلو ډیټابېسونو کې پېژندل شوې دي، چې پکې Google Scholar، Research Gate، Scopus، Web of Science او ځینې نور علمي سرچینې شاملې دي.

موندنې

د کرنیزو محصولاتو د سوداګرۍ خنډونه هغه اقدامات دي چې حکومتونه یا ادارات یې د نړیوال تجارت د تنظیم یا محدودلو لپاره کاروي (Zhang, 2025). دا خنډونه عموما په مالیاتی (تعرفي) او غیر تعرفي خنډونو ویشل شوي دي.

1. تعرفي خنډونه

دا مستقيم مالي خنډونه دي چې پر وارداتي يا صادراتي توکو باندي لگول کيږي. لوړې تعرفې او د تعرفو زياتوالی (په پروسس شوو کرنيزو محصولاتو لوړ مالیات راتلل) پرمختللو هېوادونو ته د پرمختيايي هېوادونو د کرنيزو محصولاتو صادرات محدودوي، او د ارزښت زنځير د پراخېدو مخه نيسي (Alvarez & Ramirez, 2023).

تعرفي خنډونه بيلابيل ډولونه لري لکه وارداتي تعرفې دي چې پر بهرنيو محصولاتو مالیه ايښودل کيږي ترڅو کورنۍ توليد ته سيالی چمتو کړي. صادراتي تعرفې هغه تعرفې دي چې پر هغه محصولاتو چې له هيواده بهر وړل کيږي لگول کيږي او تعرفوي سهميې (tariff quotas) چې په يو معلوم مقدار محصول باندي کمه تعرفه لگول کيږي او تر هغه پورته محصول باندي تعرفه هم لوړيږي، داسيستم هيوادونو ته دا اجازه ورکوي چې د کورنۍ بازار د ساتنې تر څنگ محدودو وارداتو ته آسانه لاسرسی هم ورکړي. په پروسس شوو توکو لوړې تعرفې نسبت خامو توکو ته د صادرونکو هيوادونو صنعتی وده محدودوي او پيچلي تعرفوي جوړښتونه، په ځانگړې ډول د بوره، لبنياتو او غوښې په څېر مهمو توکو کې، بازار ته د لاسرسي فرصتونه لا محدودوي (Anderson, 2016).

څېړنې ښيي چې تعرفې او دمحصولاتو گمرکي سهميې د کرنيزو سوداگريزو اصلاحاتو له لارې د احتمالي نړيوالو رفاهي گټو شاوخوا 90% برخه جوړوي (Anderson, 2016; Grathe,2008).

2. غير تعرفي خنډونه

دا غير مستقيم اداري يا تنظيمي محدوديتونه دي چې تجارت ته زيان رسوي پرته له دې چې مستقيم مالیات ولگول شي لکه صحی او نباتې خوندیتوب (sanitary and phytosanitary) قوانين او مقررات چې د خوړو، حيواناتو او نباتاتو د خوندیتوب اړوند تر سره کيږي. تخنيکي خنډونه چې زياتره د توليداتو د بسته بندی، نښان لگونې، کيفيت او تخنيکي مشخصاتو مقررات پکې شامل دي. په غير مالياتي خنډونو کې چاپيريالي، اداري کړنلاري، د بِلاعوضه مرستو او کورنۍ ملاتړ يا له خپلو کورنيو توليدونکو سره مالي مرسته چې نړيوال رقابت گډوډوي شامل دي (Lei, 2025).

د صادراتو بِلاعوضه مرستې او بازار گډوډوونکي کورنۍ ملاتړونه (لکه د قېمت تضمين يا مستقيمې تاديې) په يو شمېر د اقتصادی همکاری او پراختيا سازمان غړو (OECD) هېوادونو کې، د نړۍ په بازارونو کې بيې راتيټوي او له جنوب څخه سيال صادرونکي بهر کوي (Anderson, 2016; Diao et al., 2002).

د معلوماتو په آساس د څو پرمختللو هېوادونو کرنیز سیاستونه د نړیوال بازار اصلي ګډوډوونکي دي، او اصلاحات پکې پرمختیایي هېوادونو ته حتی د خوړو واردوونکو ته زیاتې ګټې رسوي، که څه هم دا اغېزې د سیمې او سوداګریز جوړښت له مخې توپیر لري. سره له دې چې د اروګوای پړاو کې محدودیتونه وضع شوي، پرمختللي هېوادونه لا هم پراخ زیان رسونکي(Amber Box) امتیازات لري، چې ورته اجازه ورکوي ځانګړو محصولاتو ته زیات ملاتړ ورکړي، پداسې حال کې چې ډېرې پرمختیایي هېوادونه د خپلو بې وزلو بزګرانو د ملاتړ لپاره محدود امکانات لري(Sharma et al., 2021).

غیر تعرفوي اقدامات، په ځانګړي ډول د خوړو د خوندیتوب(SPS) او تخنیکي مقررات، د کرنیزو توکو په نړیوال تجارت کې خورا زیات شوي دي. دا اقدامات کېدای شي یا د سوداګرۍ لپاره تشویقوونکي وي یا خنډ جوړ کړي. د بازار د جوړښت د تحلیل پر بنسټ، SPS اقدامات د پرمختیایي هېوادونو لپاره د وارداتو په برخه کې سوداګرۍ ته وده ورکوي، او که دواړه شریک هېوادونه (له مختلفو پرمختیایي سطحو) ورته معیارونه شریک کړي، نو دا کار د سوداګرۍ د زیاتوالي سبب کېږي او که دا معیارونه سخت وي ممکن کوچني صادرونکي له بازاره وباسي (Santeramo & Lamonaca, 2022).

په ورته وخت کې، سخت معیارونه په ځانګړي ډول په پرمختللو بازارونو کې د تطابق لګښتونه زیاتوي او کوچني صادرونکي له بازاره وباسي. شنه سوداګریز خنډونه(Green Barriers)، چې د چاپېریال او دوامداره پراختیا اړوند شرطونه لري، ډېر مهم شوي دي. د چین د کرنیزو صادراتو تجربې ښیي، چې له 2008م (1429هـ.ق) مالي بحران وروسته، پرمختللو هېوادونو کې د چاپېریالي معیارونو سختېدو لګښتونه زیات کړي، چې د پرمختیایي هېوادونو صادراتو ته زیان رسولی شي، سره له دې چې دوی هم د چاپېریال ساتنې هدفونه تعقیب کړي (Zhang, 2025; lei, 2025).

دا دوه‌ګونی اغېز دا اړتیا روښانه کوي چې باید پرمختیایي هېوادونو ته د معیارونو پوره کولو لپاره ظرفیت جوړونه، تکنالوژي انتقال، او مالي ملاتړ برابر شي، تر څو له بازاره ونه شړل شي، بلکې له لوړ ارزښت لرونکو صادراتو څخه ګټه واخلي (Zhang, 2025; Santeramo & Lamonaca, 2022).

د سوداګریزو خبرو اترو تحول

سوداګریزي خبري اترې هغه رسمي مذاکرات دي چې هیوادونه یې د دې لپاره ترسره کوي چې خپلمنځي تجارت ته قانوني چوکاټ برابر کړي او د سوداګریزو خنډونو کمول، د تعرفو ټیټول

او د صادراتو او وارداتو لپاره شرايط برابر کړي. ددې خبرو اترو موخه داده چې هيوادونه د دوه اړخيزو، سيمه ايزو يا نړيوالو توافقاتو له لارې د تجارت خنډونه کم کړي، منصفانه او په اصولو ولاړ تجارت ته زمينه برابره کړي او نړيوالو بازارونو ته لاسرسی آسانه کړي.

د سوداگری د نړيوال سازمان (WTO) د خبرو اترو پيل له اروگوای دورې (1986–1994م) (1406-1415هـ.ق) څخه شوی، چې د کرنې برخه يې هم شامله وه. که څه هم ځينې پرمختگونه شوي، خو لا هم پرمختيايي هيوادونه بازارته له محدود لاسرسي او ناسمو مکلفيتونو سره مخ دي. دوی هڅه کوي چې د "ځانگړي چلند" شرطونه ترلاسه کړي، تر څو خپلو داخلي کرنيزو سکتورونو ته وده ورکړي (Aksoy & Beghin, 2004).

د اروگوای پړاو کرنه د نړيوالو اصولو لاندې راوستله، چې دا چارې د کرنې د هوکړې له لارې تنظيم شوې او پکې د بازار لاسرسی، کورنی ملاتړ او بِلاعوضه مرستې شاملې وې. دا يو مهم پرمختگ و، خو کرنيزه ازادي د صنايعو په پرتله ورو پرمختللې ده (Page, 1994).

نړيوال سازمانونه لکه د خوړو او کرنې نړيوال سازمان (FAO)، د ملگرو ملتونو د سوداگری او پراختيا کنفرانس (UNCTAD)، د نړيوالې سوداگری سازمان (WTO)، نړيوال بانک (WB) او د کرنې د اقتصادي علومو نړيواله ټولنه (IAAE) کولی شي د پرمختيايي هيوادونو ملاتړ وکړي، د دوی د مذاکراتي ظرفيتونو په لوړولو، د سوداگريزو معلوماتو د بانکونو په ساتنه، د معيارونو او شخړو هوارولو په برخه کې تخنيکي مرسته او د هيوادونو ترمنځ د ائتلافونو په جوړولوکې همکاري وکړي (Clapp, 2006).

په پرمختيايي هيوادونو باندې د رفاه او پراختيا اغېزې

د عمومي توازن ماډلونه ښيي چې پرمختيايي هيوادونه حتې هغه هيوادونه چې خالص واردوونکي دي کولای شي د پرمختللو هيوادونو د کرنيزو اصلاحاتو له لارې ټوليزې گټې ترلاسه کړي، که څه هم دا اغېزې د سوداگری دجوړښت او د محصولاتو له ترکيب سره بدليږي (Aksov & Beghin, 2004).

هغو هيوادونو ته چې مېوې، سبزيجات او بوره صادروي هغه توکي چې د شمالي هيوادونو تعرفوي خنډونه پرې لوړ دي او پرمختيايي هيوادونه پکې مقايسوي وړتيا لري د بازار د ښه لاسرسي له امله ډېرې اقتصادي گټې رسيږي (Diao et al., 2002).

له دې امله چې بې‌وزله کورنۍ تر ډېره حده پر کرنه د عوايدو لپاره تکيه کوي، د سوداگريزو خنډونو کمښت کولای شي د کليوالو مزدونو او کرنيزو گټو په لوړولو سره د فقر کمښدو ته لاره هواره کړي (Binswanger & Lutz,2000).

د دوحې دورې د اصلاحاتو د سمولیشن تحلیلونو پر بنسټ، کرنیزه سوداګریزه آزادي د صنایعو د آزادۍ په پرتله د فقر د کمېدو ډېر فرصتونه برابرولی شي، په دې شرط چې کورنۍ بازارونه او اداري بزګرانو ته اجازه ورکړي چې د نرخونو بدلونونو ته غبرګون وښیي، خو د تطابق لګښتونه، د خوړو د بیو د لوړوالي احتمال، او د لږ پرمختللو هېوادونو لپاره د ترجیحي لاسرسي له منځه تګ دا معنی لري چې کورنۍ متمم سیاستونه (د خوندیتوب شبکې، کلیوالي زیربنا، پورونه، او ترویجي خدمات) اړین دي(Anderson, 2016).

د آزادې سوداګرۍ ګټې او لګښتونه نه یوازې د هېوادونو ترمنځ، بلکې د یوه هېواد دننه هم نابرابر وېشل شوي. ځینې کوچنۍ هېوادونه چې د ځانګړي لاسرسي ترتیباتو ته اړتیا لري د تر ټولو غوره چلند Most-Favored-Nation tariffs (MFN) تعرفو له راتیټېدو سره ممکن له دې امتیازاتو بې برخې شي. او د هېوادونو دننه، ستر تجارتي فارمونه ښایي د کوچنیو بزګرانو په پرتله له نوي صادراتي فرصتونو څخه ډېره ګټه واخلي، پرته له دې چې ځانګړي سیاستونه د ټولشموله ګډون ملاتړ وکړي(Sharma et al., 2021).

په سوداګریزو مذاکراتو کې د پرمختیایي هېوادونو ګټې او ستراتیژۍ

دکرنیزو محصولاتو اړوند سوداګریزو مذاکراتو له مخې د پرمختیایي هیوادونو ګډې او کلیدي ګټې په لاندې ډول دي:

- د صادراتي بِلاعوضه مرستو له منځه وړل او د پرمختللو هېوادونو له لوري د کورنیو ملاتړ کوونکو سیاستونو (چې سوداګري ګډوډوي) ژور کمښت (Anderson, 2016).

- بازار ته د لاسرسي پراخوالی، د تعرفو د زیاتوالي کمول، او د تعرفوي سهم زیاتول په شتمنو هېوادونو کې.

- مؤثر ځانګړی او توپیری چلند تر څو پرمختیایي هېوادونه د خوړو خوندیتوب میکانیزمونو او کلیوالي پراختیا لپاره د پالیسي جوړونې ازادي ولري(Sharma et al., 2021).

- په غیرتعرفوي خنډونو محدودیتونه وضع کول، او دحفظ الصحې او نباتی قرنطین تدابیر(Sanitary and Phytosanitary (SPS، او دسوداګری تخنیکي خنډونه Technical Barriers to Trade (TBT) او چاپېریالي معیارونو د پلي کولو لپاره د ظرفیت جوړونې ملاتړ (Santeramo & Lamonaca, 2022).

د بهرني سوداګریز آزادیزم تر څنګ د کورنیو اصلاحاتو اړتیا

ډېری څېړنې ټینګار کوي چې بازار ته د لا ښه لاسرسي څخه د بشپړې ګټې اخیستنې لپاره، پرمختیایي هېوادونه باید خپل کورنۍ اصلاحاتو ته دوام ورکړي؛ چې لاندې اصلاحات پکې

شاملیدلای شي، د کرنې پر وړاندې پاتې منفي پالیسۍ له منځه وړل، د زیربناوو ښه‌والی، د تولیدي عواملو پر بازار محدودیتونه کمول، او تخنیکي پرمختگ ته ملاتړ برابرول (Aksov & Beghin, 2004).

د ځینو استوایي محصولاتو په اړه څېړنې ښیي چې عمده سوداگریز خنډونه یوازې په شتمنو هېوادونو کې نه، بلکې د نورو پرمختیایي هېوادونو ترمنځ هم شتون لري، چې دا د سویل- سویل ترمنځ د سوداگرۍ آزادیزم له لارې د رفاه د زیاتوالي امکان څرگندوي (Mohan, 2007).

د نړیوال تجارت وسایل

دنړیوال تجارت په برخه کې دولتي پالیسۍ ددې لپاره کارول کیږي چې د توکو او خدمتونو آزاد تگ او راتگ دهیوادونو تر مینځ کنترول کړي. دتجارت وسایل ممکن مالي، پولي او یا هم قانوني وي چې د صادراتو د کنترول او پرمختگ وسایل، د وارداتو د کنترول او پرمختگ وسایل او د اسعارو د تبادلې د نرخ تنظیم پکې شامل دي (Mohan, 2007).

دصادراتو د کنترول او تشویق وسایل

دصادراتو د کنترول وسایل دا هدف لري چې له ملي اقتصاد څخه نورو هیوادونو ته دتوکو او خدمتونو تگ تنظیم کړي چې په دې کې بِلاعوضه مرستې، د صادراتو مالیات او محصولونه د صادراتو سهمیې او د صادراتو بندیزونه شامل دي (Mohan, 2007).

دصادراتو مالیات او محصولونه د دې لپاره لگول کیږي چې د ځانگړو حاصلاتو صادرات را کم کړي، په داسې حال کې چې د بِلاعوضه مرستو برعکس اغیز لري او دا هڅوي چې د ځانگړو حاصلاتو صادرات زیات شي. همدارنگه د صادراتو سهمیې او مستقیم بندیزونه د محصولاتو د محدودیت او کموالي وسایل دي او په ځانگړې توگه د لنډ مهاله اهدافو د پوره کولو لپاره پکاریږي (Page, 1994).

د وارداتو د کنترول او تشویق وسایل

دا هغه وسایل دي چې د وارداتو راتگ تنظیموي او په دې کې د وارداتو مالیات او محصولونه، وارداتي بِلاعوضه مرستې او وارداتي سهمیې او بندیزونه شامل دي. دا وسایل په هیواد کې د ننه هغه تجارتي پالیسۍ دي چې د توکو د راتگ د تنظیم لپاره ورځخه کار اخستل کیږي. دېلگې په ډول د سرحد د بندیدو پالیسۍ د دې لپاره کاریږي تر څو د کرنیزو محصولاتو داخلي تولید ته وده ورکړي او د وارداتو مالیات او محصولونه د دې لپاره کارول کیږي چې د ځینو توکو واردات محدود کړي او د دولت لپاره عواید هم رامنځته کړي (Mohan, 2007).

د دواړاتو سهمیې او بندیزونه کیدای شي د لنډ مهاله اهدافو لپاره وکارول شي لکه د کورنۍ تولید هڅونه او د کرنیزو محصولاتو د تولید ظرفیت لوړول(Page,1994).

د اسعارو د تبادلې نرخ

د اسعارو د تبادلې د نرخ مدیریت هم د یو هیواد د صادراتو او وارداتو د جریان او جوړښت په اغیزمنولو کې کارول کیږي، د یو هیواد د اسعارو د ارزښت را ټیټېدل د دې هیواد کرنیز صادرات د وارداتو به نسبت ارزانه کوي او دا ډول پالیسۍ به هم په تولیدي توکو او هم په داخلیدونکو توکو اغیزه ولري. کله چې د یو هیواد تولیدي توکي د نړیوال ارزښت په پرتله ارزانه وي نو تمه کیږی چې د دې توکو صادرات زیات شي او یا بهرني پانګوال او نړیوال شرکتونه هڅې وکړي چې له دې ارزانه منابعو ګټه پورته کړي(Labonte, 2019).

بحث او مناقشه

د دې څېړنې موندنې ښیي چې د کرنیزو محصولاتو په نړیواله سوداګرۍ کې تعرفوي او غیرتعرفوي خنډونه لا هم د پرمختیایي هېوادونو لپاره بنسټیز محدودیتونه رامنځته کوي. دا پایلې د موجودو نړیوالو څېړنو سره همغږي لري، ځکه چې څېړنې لکه (Anderson, 2016; Alvarez & Ramirez, 2023) هم ټینګار کوي چې لوړې تعرفې، په ځانګړي ډول په پروسس شوو کرنیزو توکو، د ارزښت زنځیر د پراختیا مخه نیسي. زمور موندنې هم دا تاییدوي چې پرمختیایي هېوادونه زیاتره اړ کیږي خام مواد صادر کړي، په داسې حال کې چې د لوړ ارزښت لرونکو توکو له ګټو بې‌برخې پاتې کیږي.

سربېره پر دې، د تعرفوي سهمیو (tariff quotas) او پېچلي تعرفوي جوړښتونو اغېزې زمور د موندنو له مخې د بازار د محدود لاسرسي سبب ګرځي، چې دا پایله د (Anderson, 2016) او نورو څېړنو سره مطابقت لري. همدارنګه، دا چې د کرنیزو اصلاحاتو له احتمالي نړیوالو رفاهي ګټو څخه شاوخوا 90 % د تعرفو او سهمیو له کمښت سره تړاو لري، زمور د تحلیلونو له پایلو سره همغږي څرګندوي. په غیرتعرفوي خنډونو کې، زمور موندنې ښیي چې د حفظ الصحې او نباتي قرنطین (SPS) تدابیر او تخنیکي معیارونه دوه‌ګونی اغېز لري. دا پایله د (Santeramo & Lamonaca, 2022) له موندنو سره برابره ده، چې ښیي دا معیارونه که څه هم د کیفیت او خوندیتوب لپاره اړین دي، خو د تطابق لوړ لګښتونه کوچني او منځني صادرونکي له نړیوال بازار څخه بهر کوي. زمور تحلیل هم دا تاییدوي چې سخت معیارونه، په ځانګړي ډول په پرمختللو بازارونو کې، د صادراتي سیالۍ وړتیا کمزورې کوي. همدارنګه، د شنو سوداګریزو خنډونو (Green Barriers) په اړه زمور موندنې د (Zhang, 2025; Lei, 2025) له څېړنو سره

همغږي لري، چې څرگندوي د چاپېريالي معيارونو سختوالی، که څه هم د دوامداري پراختيا لپاره مهم دی، خو د پرمختيايي هېوادونو لپاره اضافي لگښتونه رامنځته کوي او صادرات يې محدودوي. د کرنيزو بلا عوضه مرستو او کورني ملاتړ په برخه کې، زموږ موندنې ښيي چې د پرمختللو هېوادونو ملاتړونه لا هم نړيوال بازارونه تحريفوي. دا پايله د (Diao et al., 2002; Sharma et al., 2021) له څېړنو سره مطابقت لري، چې څرگندوي د قيمت تضمين او مستقيمې تاديې نړيوالې بيې راتيټوي او د جنوبي هېوادونو سيالي کموي. سربېره پر دې، د "Amber Box" ملاتړونو دوام زموږ د تحليل له مخې دا ښيي چې د اصلاحاتو سره سره لا هم نابرابري شتون لري. د سوداگريزو مذاکراتو په برخه کې، زموږ موندنې ښيي چې که څه هم د نړيوال سوداگريز سازمان تر چتر لاندې د اروگواى پړاو او وروسته مذاکراتو له لارې د کرنې د اصلاح هڅې شوې دي، خو پرمختيايي هېوادونه لا هم د محدود بازار لاسرسي او نابرابرو مکلفيتونو سره مخ دي. دا پايلې د (Aksoy & Beghin, 2004; Page, 1994) له موندنو سره همغږي لري. د رفاه او پراختيا له نظره، زموږ موندنې ښيي چې د سوداگريزو خنډونو کمښت کولی شي د صادراتو زياتوالی، د کليوالي عوايدو لوړوالی او د فقر کمښت ته لاره هواره کړي. دا پايلې د (Binswanger & Lutz, 2000; Anderson, 2016) له څېړنو سره مطابقت لري، چې ټينګار کوي کرنيزه سوداگري د فقر په کمولو کې مهم رول لوبوي. خو زموږ تحليل دا هم څرگندوي چې دا گټې په اوتومات ډول نه رامنځته کېږي، بلکې د کورنيو اصلاحاتو لکه زيربناوو پراختيا، مالي لاسرسي او تخنيکي ملاتړ ته اړتيا لري، چې دا د (Aksoy & Beghin, 2004) له موندنو سره همغږي ده. سربېره پر دې، زموږ موندنې ښيي چې د آزادې سوداگرۍ گټې په مساوي ډول نه وېشل کېږي، بلکې د هېوادونو ترمنځ او حتی د هېوادونو دننه توپير لري. دا پايله د (Sharma et al., 2021) له څېړنو سره مطابقت لري، چې ښيي لوی تجارتي توليدونکي زياتې گټې ترلاسه کوي، په داسې حال کې چې کوچني بزگران له ننگونو سره مخ پاتې کېږي. په پايله کې، دا بحث څرگندوي چې د کرنيزو محصولاتو نړيوال تجارت لا هم د نابرابر پاليسۍ او اقتصادي جوړښت تر اغېز لاندې دی. زموږ موندنې د موجودو څېړنو سره همغږي لري، خو په دې هم ټينګار کوي چې يوازې نړيوال اصلاحات کافي نه دي. د کورنيو پاليسۍ اصلاح، د توليدي ظرفيت لوړونه، او د معيارونو سره د تطابق لپاره ملاتړ د دې لپاره ضروري دي چې پرمختيايي هېوادونه وکولای شي له نړيوالو سوداگريزو فرصتونو څخه اعظمي گټه ترلاسه کړي.

پایله

د دې څېړنې موندنې ښیي چې د کرنیزو محصولاتو سوداګریز خنډونه، په ځانګړي ډول تعرفوي او غیرتعرفوي محدودیتونه، لا هم د ټیټو او منځني عاید لرونکو هېوادونو د اقتصادي پرمختګ پر وړاندې اساسي خنډونه جوړوي. د موندنو له مخې، لوړې تعرفې په ځانګړي ډول په پروسس شوو کرنیزو توکواو پېچلي تعرفوي جوړښتونه د ارزښت زنځیر د پراختیا مخه نیسي او پرمختیایي هېوادونه دې ته اړ باسي چې خام مواد صادر کړي، په داسې حال کې چې د لوړ ارزښت لرونکو توکو له ګټو بېبرخې پاتې کېږي.همدارنګه، څېړنه څرګندوي چې غیرتعرفوي خنډونه، لکه د حفظ الصحې او نباتي قرنطین (SPS) معیارونه، تخنیکي مقررات، او چاپېریالي شرطونه، که څه هم د کیفیت او خوندیتوب لپاره مهم دي، خو د تطبیق لوړ لګښتونه کوچني او منځني تولیدونکي له نړیوال بازار څخه بهر کوي. د شنو سوداګریزو خنډونو زیاتوالی هم د پرمختیایي هېوادونو د صادراتي سیالۍ وړتیا کمزورې کړې ده. د موندنو له مخې، د پرمختللو هېوادونو کرنیزې بلا عوضه مرستې او کورنۍ ملاتړونه لا هم نړیوال بازارونه تحریفوي، نړیوالې بېې راتېټوي، او د جنوبي هېوادونو د صادراتو سیالي محدودوي. سربېره پر دې، د سوداګریزو مذاکراتو بهیر، سره له دې چې د نړیوال سوداګریز سازمان تر چتر لاندې د اروګوای پړاو له لارې پیل شوی، لا هم د پرمختیایي هېوادونو لپاره د عادلانه بازار لاسرسي په برابرولو کې محدود پاتې شوی دی. په همدې حال کې، موندنې ښیي چې که تعرفې کمې شي، بلا عوضه مرستې محدودې شي او بازار ته عادلانه لاسرسی رامنځته شي، نو پرمختیایي هېوادونه کولی شي د صادراتو زیاتوالی، د کلیوالي عوایدو لوړوالی او د بیوزلۍ کمښت تجربه کړي. خو دا ګټې یوازې هغه مهال ترلاسه کېدای شي چې کورنۍ اصلاحات لکه د زیربناوو پراختیا، مالي لاسرسی، تخنیکي ملاتړ، او د ظرفیت لوړونه هم مهاله عملي شي. په پایله کې، څېړنه څرګندوي چې که څه هم د کرنیزو سوداګریزو خنډونو په کمولو کې یو څه پرمختګ شوی، خو لا هم نړیوال تجارت د نابرابر ځواک، پالیسۍ او اقتصادي ګټو تر اغېز لاندې دی. له همدې امله، د نړیوالو اصلاحاتو تر څنګ، د کورنیو پالیسۍ اصلاح، د تولیدي ظرفیت لوړونه، او د څو اړخیزو مذاکراتو کې د پرمختیایي هېوادونو فعال ګډون اړین دی، تر څو وکولای شي له نړیوال تجارت څخه اعظمي ګټه پورته کړي او د فقر د کمښت موخې ترلاسه کړي.

اخځلیکونه

Aksoy, M., & Beghin, J. (2004). Global Agricultural Trade and Developing Countries(pp. 121-127). word bank publication https://doi.org/10.1596/0-4-5863-8213

Álvarez, F. J., & Ramírez, R. (2023). Relevance of the Uruguay and Doha Rounds in the Evolution of International Agricultural Trade: The Case Study of Latin American Countries and Continental Products. Economies, 11(1), 2. https://doi.org/10.3390/economies11010002

Anderson, K. (2016). Finishing global farm trade reform. Implications for developing countries. (pp. 32-43) https://doi.org/10.20851/agtrade

Binswanger, H., & Lutz, E. (2000). Agricultural trade barriers, trade negotiation and the interest of developing countries Overseas Development Institute. (pp. 13–18). https://doi.org/10.4337/9781843767473.00012

Clapp, J. (2006). WTO agriculture negotiations: Implications for the Global South. Third World Quarterly, 27(4), 563–577. https://doi.org/10.1080/01436590600720728

Diao, X., Roe, T., & Somwaru, A. (2002). Developing country interests in agricultural reforms under the World Trade Organization. American Journal of Agricultural Economics, 84(3), 782–790. https://doi.org/10.1111/1467-8276.00337

Grethe, H. (2008). Reforming agricultural trade for developing countries. European Review of Agricultural Economics, 35(1), 110–113. https://doi.org/10.1093/erae/jbn004

Grethe, H. (2006). Agricultural trade reform and the Doha Development Agenda. European Review of Agricultural Economics, 33(4), 591–595. https://doi.org/10.1093/erae/jbl021

Hathaway, D., & Ingco, M. (1996). Agricultural liberalization and the Uruguay Round. In W. Martin & L. A. Winters (Eds.), The Uruguay Round and the developing countries. (pp. 76-89). Cambridge: Cambridge University Press for the World Bank.

Hopewell, K. (2021). Heroes of the developing world? Emerging powers in WTO agriculture negotiations and dispute settlement. The Journal of Peasant Studies, 49(3), 561–574. https://doi.org/10.1080/03066150.2021.1873292

Labonté, R. (2019). Trade, investment and public health: Compiling the evidence, assembling the arguments. Globalization and Health, 15(1). https://doi.org/10.1186/s12992-018-0425-y

Lei, S. (2025). The impact of promoting the green development of agriculture on breaking through green trade barriers. Highlights in Business, Economics and Management. https://doi.org/10.54097/xgkr5425

Michalopoulos, C. (1999). The developing countries in the WTO. World Development, 27, 117-127.

Mohan, S. (2007). Reforming agricultural trade among developing countries. World Trade Review, 6, 397–404. https://doi.org/10.1017/s1474745607003448

Page, S. (1994). The impact of changes in trade policy on developing country agriculture. Journal of Agricultural Economics, 45(2), 171–176. https://doi.org/10.1111/j.1477-9552.1994.tb00391

Santeramo, F., & Lamonaca, E. (2022). On the trade effects of bilateral SPS measures in developed and developing countries. The World Economy. 45 (10) 3120-3127). https://doi.org/10.1111/twec.13256

Sharma, S., Lahiri, T., Neogi, S., & Akhter, R. (2021). Revisiting domestic support to agriculture at the WTO: Ensuring a level playing field. The Journal of International Trade & Economic Development, 31, 358–374. https://doi.org/10.1080/09638199.2021.1967429

Zhang, Y. (2025). The Impact of Green Trade Barriers on Developing Countries Exports, Journal of Advances in Economics, Management and Political Sciences, v (161),95-100, https://doi.org/10.54254/2754.

Agricultural Products Trade Barriers and Their Impacts on Developing Countries

Sebghatullah Samim[1*], Abdul Latif Hafiz[2]
[1]Department of Agricultural Economics and Development, Faculty of Agriculture, Ghazni University, Ghazni, Afghanistan
[2]Department of Agricultural Economics, Faculty of Agricultural Economics and Development, Afghanistan National Agricultural Sciences and Technology University, Kandahar, Afghanistan
[*]Corresponding Author Email Address: sebghatsamim21@gmail.com

Abstract

International trade in agricultural products is both an opportunity and a challenge for developing countries. These countries face various trade barriers such as high tariffs, export subsidies, technical and non-tariff restrictions, quotas, sanctions, and strict market standards, all of which negatively affect their economic growth. In many developing countries, agriculture constitutes the largest share of economic activities; however, its contribution to exports remains limited. The general objective of this study is to examine the barriers to international trade in agricultural products and to analyze their effects, particularly on the agricultural sector, exports, and economic growth in developing countries. This study employs a descriptive–analytical method, and data have been collected and analyzed from secondary sources, academic articles, international reports, and relevant economic studies. The findings of the study indicate that trade barriers still constitute significant constraints to the development of the agricultural sector in developing countries. If fair access to markets is ensured, tariffs and subsidies are fairly reformed, and non-tariff barriers are standardized and balanced, developing countries can increase their exports, expand agricultural production, and reduce poverty levels. Therefore, it is recommended that special attention be given to the development of agricultural infrastructure, the improvement of production standards, the standardization of packaging and grading, and the strengthening of linkages with international markets.

Keywords: Agricultural trade, Developing countries, Poverty reduction, Trade barriers, Trade instruments